

.....

Alfred L. Kroeber és Talcott Parsons

A kultúra és a társadalmi rendszer fogalma*

Úgy tűnik, hogy az antropológusok és szociológusok körében nem kevés zavarodottság uralkodik a *kultúra* és a *társadalom* (vagy más néven, *társadalmi rendszer*) fogalma körül. A diszciplínákon belüli és a diszciplínák közötti konszenzus hiánya egyfajta szemantikai tisztázatlanságot idézett elő: nem világos, milyen adatok tartoznak az egyik, illetve a másik fogalom alkalmazási körébe. Ennél is fontosabb, hogy ez a hiányosság a *kultúra* és a *társadalom* kölcsönhatásával kapcsolatos elméletek továbbfejlődését is akadályozza.

Még mindig vannak antropológusok és szociológusok, akik úgy gondolják, hogy nem szükséges ilyen megkülönböztetést tenni, mivel az emberi viselkedés minden jelensége, megnyilvánulása "szociokulturális," azaz társadalmi és kulturális jegyeket egyaránt visel. De még akkor is, ha elismerik a most mári szinte közhelyszerű megkülönböztetés indokoltságát, hajlamosak a számukra érdekesebbnek tűnő jelenségeknek meghatározó jelentőséget, prioritást tulajdonítani. Sok szociológus szemében a kulturális rendszerek derivátumok, a társadalmi rendszerekre visszavezethető spontán fejlődés eredményei. Az antropológusok többnyire holisztikus álláspontot képviselnek, ezért gondolatmeneteik kiindulási pontja a kultúra totális rendszere, és ebből a perspektívából a társadalomszerkezet mindössze a kultúra egy része. (A "társadalomantropológia" [pontosabban a Radcliffe-Brown nevéhez kötődő strukturális funkcionalizmus – a szerk.] egyfajta antropológián belüli elkülönülést jelent, mivel hajlamos a szociológusok megközelítését magáévá tenni.)

Jelen közös közleménnyel az a célunk, hogy rámutassunk: módszertani szempontból mindkét elgondolás végső soron *a priori* választás, preferencia és a tudomány jelenlegi állása szerint egyik sem érvényesebb, mint a másik. A kulturális, illetve társadalmi

* The Concepts of Culture and of Social System. *American Sociological Review*. 1958.

aspektusok szétválasztása nem bizonyos konkrét és egymástól empirikusan jól elkülöníthető jelenségegyüttesek osztályozása. Annyiban képeznek egymástól különböző rendszereket, amennyiben *ugyanabból* a konkrét jelenség-halmazból két, analitikai szempontból különböző összetevőegyüttest választanak ki. Külön rendbe tartoznak azok az állítások, melyek egy kulturális "mintán" (pattern), jelenségegyüttesen belüli kapcsolatokra vonatkoznak, illetve azok az állítások, melyek a társadalmi viszonyok rendszerén belüli kapcsolatokat érintik. Egyik sem vezethető közvetlenül vissza a másik értelmezési tartományába; más szóval az egyes rendszereken belüli kapcsolatok rendje, a viszonyok szerkezete egymástól független. Ha gondos figyelmet fordítunk erre a különbségre, az az elemzésünk pontosságát nagymértékben megnöveli. Összegezve az elmondottakat, úgy érezzük, hogy az analitikai megkülönböztetést következetesen fenn kell tartani, de bármilyen arra vonatkozó előítélet nélkül, hogy melyik a "fontosabb", "korrektebb" vagy "alapvetőbb" – ha egyáltalán van értelme az ilyen kérdéseket felvetni.

A történész szemével végigkövethető, hogy két egymást követő analitikai megkülönböztetés hogyan növelte ezt az elemzési precizitást. Fogalmazhatunk úgy, hogy az első különbségtétel a *kutatás tárgyára* vonatkozott, és nagyjából az öröklés–környezet megkülönböztetés határvonala mentén húzódott. A legfontosabb referencia pont, anglofón országokban legalábbis, a Darwin *A fajok eredete* című művének kiadását követő generáció biológiai irányultságú gondolkodása. Itt a társadalomtudósok olyan kutatási területet igyekeztek meghatározni, mely a fogalom akkor bevett jelentése szerint nem volt egyszerűen biológiaiainak tekinthető. Tylor-kultúra fogalmával és Spencer azon felfogásával, mely a társadalmat "szuperorganikusként" kezelte, fontos puhatólózó lépéseket tettek e terület körülhatárolása felé. Ily módon az *organizmus*, az emberi szervezet, a biológiai tudományok hatáskörébe soroltatott, és a *kultúra-társadalom* (ekkoriban még többé-kevésbé összemósított fogalomként) a társadalmi-kulturális tudományok illetékességi körébe.

A szociológia és az antropológia kezdeti, alakuló periódusának legbefolyásosabb írásműveiben a kultúra és a társadalom fogalmai nagyjából ugyanazt jelentették. Az antropológiai tradícióban Tylor és Boas a kultúra fogalmát a totális emberi társadalmi viselkedésnek (ide értve annak szimbolikus és jelentésteli termékeit is) arra az aspektusára használta, mely független az emberi szervezet genetikai felépítésétől és biológiai jellegzetességeitől. A kultúrának a biológiai öröklődéstől független továbbvitele, folytonossága, felhalmozódása, újratermelődése voltak a tudományos érdeklődés meghatározó kategóriái. A szociológiai oldalon Comte és Spencer, majd Weber és Durkheim a társadalomról lényegében ugyanolyan értelemben beszélt, mint Tylor a kultúráról.

Ezt követően még hosszú ideig a *kultúra-és-társadalom* fenti összesűrt fogalmát tartották fenn. Az antropológia és a szociológia közötti különbségtétel nem konceptuális volt, hanem inkább gyakorlatias. Az antropológusok az írott forrásokkal nem rendelkező társadalmakra szorították kutató figyelmüket, a szociológusok pedig elsősorban írástudó társadalmakkal foglalkoztak (azon belül is többnyire a sajátjukkal). Nem tűnt szükségesnek, hogy sokkal messzebb menjenek. Most azonban úgy hisszük, hogy a tudáskészletek és a tudományos érdeklődések megfelelőképpen eltávolodtak ahhoz, hogy szükséges további megkülönböztetéseket tenni. Szükséges az is, hogy e különbségtételek az érdekelt tudóscsoportok rutinszerű fogalomhasználatában is világosan megjelenjenek. Ezt a szükségletet előrevetítette az, hogy az antropológusok bizonyos körében egyre gyakrabban beszélnek társadalomszervezetről (social organization), mint a kultúra egyik fő szegmen-

séről. Hasonlóképpen néhány szociológus is kialakította azt a gyakorlatot, hogy a kategóriák szintjén a társadalomszerkezettől megkülönböztesse az értékeket, ideológiákat, művészeteket vagy a tudományt.

Ily módon egy második analitikai különbségtétel kezd formát ölteni. Azt gondoljuk, hogy hasznos a *kultúra* fogalmát az esetek többségében szűkebben definiálni, mint ami az amerikai antropológiában mindeztidáig az általános gyakorlat volt. Szűkítsük le jelentéstartományát (reference) az emberi viselkedés, illetve az e viselkedés révén termelt tárgyak formálásában szerepet játszó értékek, eszmék és más szimbolikus, jelentésteli rendszerek létrehozott és áthagyományozott tartalmára és mintájára. Másfelől azt javasoljuk, hogy használjuk a *társadalom* – vagy általánosabban, a *társadalmi rendszer* – kifejezést az egyének és csoportjaik közötti interakció sajátos viszonyrendszereire utalva. Az "egy kultúra tagja" megnevezést úgy kell értelmeznünk, hogy "az X kultúra társadalmának tagja." A két terminus függetlenségére nyújt példát a magasan szervezett rovar-társadalmak léte, melyek a fenti, szűkebben értelmezett kultúrának legjobb esetben is csak egy kezdetleges, minimális komponensével rendelkeznek.

Zárójelben megjegyezhetjük, hogy a társadalomtudományoknak a biológiai tudományoktól való megkülönböztetéséhez vezető, fent említett határvonás másik oldalán, az emberi szervezet régebbi koncepciójával kapcsolatban is hasonló analitikai különbségtétel van kialakulóban. Korábban az *organizmus*, az emberi szervezet kifejezés egyformán jelölt biológiai és pszichológiai aspektusokat, újabban azonban egyre fontosabbá vált a specifikusan pszichológiai komponens megkülönböztetése a biológiaiától. Ezt a különbségtételt a legmegfelelőbb és leginkább előnyben részesített módon a *személyiség* terminus fejezi ki, ezért használata is egyre inkább elterjed.

Tehát, ha a kultúra és a társadalmi rendszer közötti elemzési szintű függetlenségről beszélünk, akkor az természetesen nem jelenti azt, hogy a két rendszer nem kapcsolódik egymáshoz vagy hogy a kapcsolat elemzésében különböző megközelítéseket nem lehet alkalmazni. Gyakran hasznos ugyanannak a konkrét jelenségnek vagy a kulturális, vagy a társadalmi aspektusát konstansként, állandóként kezelni, hogy a másikra lehessen összpontosítani a figyelmet. Feltéve, hogy a különbségtétel analitikai marad, haszontalan dolog bármelyik megközelítés igazabb voltáról vitatkozni. Fontos munkák születtek mindkét területen. Kétségtelen: a leginkább abból profitálhatunk, ha mindkét gondolatmenetet továbbfejlesztjük, és aszerint ítéljük meg, hogy mennyire járulnak hozzá az emberi viselkedés jelenségeinek megértéséhez. Másfelől azonban az így felhalmozott precízebb tudásra építve egyszer majd várhatóan megtudhatjuk, hogy mely területen melyik konceptualizációs típus, eljárás alkalmazható jobban és melyik termékenyebb. Ilyen eljárásokkal képesek lehetünk arra, hogy a kettő közötti viszonyt jobban megértsük, hogy azután ne kelljen egyiket sem konstansként kezelni, amikor gyümölcsözőbb lenne elkerülnünk.

Ezért javasoljuk, hogy kössünk fegyverszünetet és ne vitatkozzunk arról, hogy a kultúra legjobban a társadalom perspektívájából érthető meg vagy a társadalom a kultúráéból. Mint ahogyan az öröklődés "kontra" környezet híres példájában is, többé nem az a kérdés, hogy melyik kategória a fontosabb, hanem az, hogy ezek miként *működnek* és hogyan fonódnak össze egymással. Az antropológia és a szociológia hagyományos perspektíváinak ideiglenesen össze kellene olvadniuk, hogy egymástól elkülönített, de végső soron közös támadást indíthassanak a mindkét megközelítés számára fontos közbülső területek problémái ellen.

VÖRÖS MIKLÓS FORDÍTÁSA